

SZÁSZ LÁSZLÓ (1950) | Gödöllő

SZÁSZ LÁSZLÓ

„...Amit a festő hibázott,
a költő azt utána képzelel”

Arany János emberarca az utókor
emlékezetében

2. rész

(AZ EZREDVÉG FELÉ: RAJZOLATOK A MODERNITÁS UTÁN)

A kétféle Arany-portré (mellyel Babits és Németh László mintegy egymás ellenében érvel) a szerepből szerepbe, de örökösen menekülő és az érzékenységét szinte hivalkodó szerénységgel takaró költő alakjának dilemmáit aztán a 20. század vége veti fel ismét, más ismeretelméleti megközelítésben. Jelesül, a posztmodernitás minden bizonyosságot kétségbe vonó irodalomelméleti útkeresése a költészet megváltozott funkcióira irányult. Az új elméleti keretek között az említett szoborszerűség fellazítását elsősorban a populáris és a magas kultúra közti határelmosódás, az irodalom játékfunkcióinak előtérbe nyomulása meg talán – mindebből következően – a művészetek közönségszolgálati felelősségének visszaszorulása végezte el. Innen visszapillantva Arany János mint sajátos magyar és kelet-európai jelenség, egy európai eszmetörténeti fejlődési íven így mutatkozik meg: „...a tizenkilencedik század második felétől a költő szerepét erősen szűkítették némely nyugat-európai országokban. Magyarországon is érezhető volt... ehhez hasonló változás, hiszen Arany nagyon kényelmetlenül érezte magát a megbízatos költő szerepében...” [az én kiemelésem – Sz. L.]. Szegedy-Maszák Mihály itt elvégzett magyar- és világirodalmi kitekintésében Arany (ez a benyomása az olvasónak) már nem a 19. századi KÖLTŐ, hanem egy poétikai attitűd a korban adott lehetséges költőszerepek között.¹ Az irodalomtudomány ilyennyire erőteljes mozdulata következtében a 20. század végére látványosan elválik egymástól a Nyugat virágkorában meghirdetett kétféle költőszerep is: a babitsi homo moralis és a Kosztolányi-féle homo aestheticus, az örökös kötelességteljesítő alkotó a felhőtlenül játszadozótól. Jóllehet a cél minden bizonnyal a Horváth János-i gondolat újraértelmezése volna, „klasszikus ízlésünk morális függése”.

Mára azért mégiscsak felismertünk annyit, hogy az *irodalmi műalkotás* – mint kvázi-ítélet – *sem igazat nem mond, sem nem hazudik, vagyis a morális ítélkezés fölött áll*; egy-egy életmű egészét a fenti módszerek bevonásával vizsgálva pedig egyre inkább nyilvánvalóvá válik, hogy a megszületett műalkotás, ha igazán értékes, „árulkodik” szerzőjének magánemberi erkölcsi habitusáról. Maguk a művek többet vagy mást mondhatnak, mint amit a szerző hivatalos nyilatkozataiban állít.

•

Esztéikum és morális tartás összefüggésének témakörében még egy kedves íróm kettős portréját kell felidézni: Székely János integet a 20. század végéről, kisebbségi sorsunkból. Lám, az Igaznak halála után száz évvel is alkalmas üzenete van egy közösség és annak hűséges költője számára, olyan léthelyzetben, amelyet Arany idejében még elképzelni sem volt lehetséges: hogy a Közép-Európában domináns magyarság a területén élő nemzeti kisebbségek, románok, szerbek, szlovákok stb., s nem például az osztrákok igája alatt fog senyedni. Azaz hogy az igazi művész megneszeli a saját törzsközeiben lappangó gyarlóságokat, hiszen erről *is* szólnak epikájában a végzetes testvérharcok, európai válsághelyzetekben a magyar temperamentum rugalmatlansága, örökös késedelme, *A nagyidai cigányok* nagyokat álmódó hős, büszke szakállú vezérének dicsőséges megfutamodása. Mindezt nem írja, mert a legsikeresebb európai cenzúra közepette nem írhatta Székely János, amikről azonban elbeszélget Arannyal, abban mindez is benne rejlik. A 20. századi erdélyi költő annyira azonosul a 19. századi biharival, hogy még felrótt hiúságát is eltanulja, mi több, a későbbi egyenesen megvalósítja azt, amivel a korábbi – kétségek közt hánykolódva – csak fenyegetőzött. Székely szerint Arany, aki

„úgy élt, ahogy Tolsztojnak nem sikerült; olyan alázatos volt, amilyen Tolsztoj lenni szeretett volna”, a magyar irodalom legszerényebb költője egyet nem bírt elviselni: a felületes, igazságtalan kritikát. Enyhén maliciózus érvelése a költőportréval, mondhatni, tökéletes azonosulást mutat, kettős portré hát, mert önarckép is: „...aki magáért a dologért ír s lényének velejét, úgyszólván önmagát adja, annak bizony magát a létét vonja kétségbe a legcsekélyebb kifogás is. [...] Hát ezért nem sikerült megőriznie előkelő fölényét Aranynak sem, mielőtt bírálata érte. Ezért emlegette mindjárt a költői elhallgatást, sőt a halált.” Nem kellett ahhoz személyesen ismerni a marosvásárhelyi költőt, csupán Arany és Babits szelleméből sarjadt verseit és esszéit, hogy az alábbi jellemzésben reá ismerjünk: „Az egyetlen erény, amit tudatosan, fennhangon vállalt, amivel, mondhatni, szemérmetlenül dicsekedett: az alázat.”² Minden bizonnyal az Arany János–Babits Mihály csúcsvonulat által megtestesített poétikai eszmény is erősítette benne a készletet: ahol a szép és értelmes szavaknak nincs már visszhangja s jelentése, ott többé valóban nem érdemes szólni: „A régi módon nem lehet, az új módon nem érdemes írni. [...] A költészet meghalt.” Irodalmi eszménykövetésének végső, valóban „megvalósított” eredménye: „Ars poeticám a hallgatás. [...] Versem: a csend.”³

A marosvásárhelyi költő gesztusának megértéséhez ismét csak hozzátartozik a sajátos hely- és kortörténeti háttér, jelesül: a mindenható irodalompolitikus, Gaál Gábor szabályszerűen pört indított a sajtóban Arany János ellen: „Megrágalmazta, elmarasztalta, eszmeileg denúciálta, ...exkommunikálta... Nem Szabolcskát, nem Pósa Lajost, nem Pityipalkót, hanem Arany Jánost, Petőfi egyetlen társát...” Látszólag minden indok nélkül, utólag jól felismerhető az ideológiai nevelési cél: „...forradalmas Petőfi-kultuszát féltette a békésebb Arany János-i befolyástól.”⁴

Ebben a művelődéstörténeti kontextusban, a két költőt nem csupán iskolai példaként szolgáló barátságuk, de személyiségjegyeik alapján is egymás mellé állítva, akaratlanul is napjainkig minden tanulmány, kézikönyv, emlékező cikk ezt a sorrendet érvényesíti: Petőfi (így, elől) és (másodikként) Arany. Jóllehet sem a nevek betű-, sem a születésük időrendje nem ezt követelné. Évszázados irodalomtörténeti beidegződéseink is uralkodnak fölöttünk, nem föltétlenül szuverén kulturális választásunk; ha tehát a 20. század vége felé egy kisebbségi költő azt játssza, hogy a magyar irodalom teljes arckép- (vagy nevezzük így: jellemkép-) csarnokából a hozzá minden szempontból legközelebb állót választja ki, és például az egymás mellett álló, népszerű, lobogóként rajongott Petőfi meg a szerény, mellőzött Arany közül végül ez utóbbi mellett voksol: az bizonyos helyzetben etikai vállalás is. Az azonosulást jellemző módon Arany *Hamlet*-fordításával vonja magára: „Te éppen olyan férfi vagy, minővel / Szerettem, hogy közöm volt valaha.”

•

Nincs ebben valami különös és lenyűgöző? Csupán az általam megidézetteket szemlélve: azok a poeta doctusok és bölcselő-írók a leghívebb követői a magyar vidék génuszának, akik munkásságukban az európaiságot és a nemzeti identitás fogalmkörét többnyire sikeresen összhangba hozták. Közös szellemi elődjévé válhatott olyan rangos utódoknak, Babitsnak, Kosztolányinak, Németh Lászlónak, Székely Jánosnak (stb., stb.), akik egymással olykor alapelvekben sem értenek egyet. Közös az Arany-élményük, Arany végtelen gazdagságú költői anyanyelve, árnyalt magyarságképe. Így éli túl poézise az egymásra rontó eszmetörténeti korszakok válságait, s jelentősége nem csökken, hanem újra feltámad a posztmodern életérzés közegében. Amikor is a költői szerepkörök beszűkülésével kapcsolatban figyelte meg Szegedy-Maszák Mihály, hogy miközben a morális-kioktató, a politikai, ideológiai nevelő funkció teljesen visszaszorult, a nemzeti költő szerepköre változatlan jelentőséggel épül tovább, hiszen „az író arra hivatott, hogy ápolja a nyelvet”. A posztmodern kor alkotója (például Esterházy Péter) „amikor könyvtárnak tekinti a hazát”, akkor éppenséggel a nyelvben, kiváltságos módon a költői nyelvben érezheti magát otthon. Első pillantásra ellentmondásnak tűnhet, de mára beigazolódni látszik az irodalomtörténész „gyanúja”, miszerint „a »hozott anyagból« dolgozó posztmodern alkotók körében ez a leginkább választható szerep”,⁵ a nemzeti költőé. Következésképpen az az Arany János-i szerepkör, amely *aktualizálható* politikumtól és ideológiától mentes, amelyben viszont ethosz és esztétikum szétszálazhatatlanul összefonódik, a pusztán nyelvbevetettségben létező posztmodernnek számára igencsak felpróbálható, újraéleszthető álarc és szerepjáték.

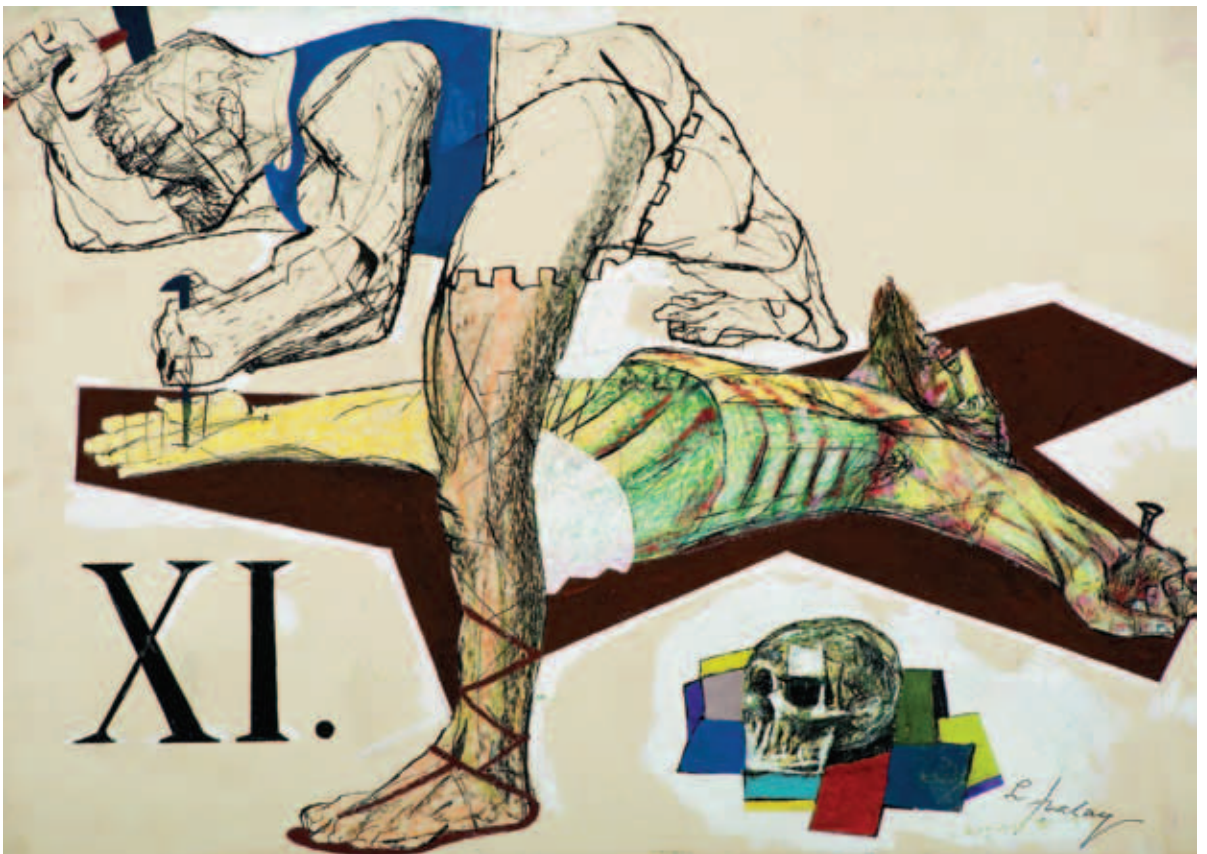
Így érkezem el a korszellem kapaszkodókötelén a kétszázadik évforduló már hozzáférhető *in memoriam* darabjaihoz, kiváltságos érdeklődéssel éppen időszerű és legfrissebb költészetünk

SZALAY LAJOS, Stáció I. és XI., 1950-es évek vége

emlékező modalitása iránt. A kötetben (melyhez jellemzően csak interneten tudok hozzáférni, s Arany tollszárral írt életműve palimpszesztként tör át a *képernyőn*) sok szép, jó és okos verset találok.⁶ Modellértékű például Kovács András Ferenc „hozott anyagból”, a Költő legjellemzőbb poétikai szókészletéből újjáteremtett szerepjátéka, amely a töredékekből összeálló totális költészet zsenijét idézi meg, utolsó soraiban épp az Arany által is kedvelt, magyarrá tett hexameterben: „Nyútt hagyaték az idők szava formai nyűg örömeiben / Dalszóvegül hat a nyelv epilógus a jó öreg úrról” (*Kortárs Arany-fragmentum*). De az azonosulásnak, együttlélegzésnek (s ez az én olvasói elfogultságom, mert célirányosan keresgélek) olyan típusú megvalósultságára, mint amelyekre korábban példákat idéztem, egy-két vershelyzetben bukkanok rá. Egyik a költő kézírása mögé hatol, mind mélyebbre, a lélekig, s onnan korok szellemének párbeszédéig: „Azt mondja: volt itt egy csodás kor, / s néha még vissza-visszatér” (Lator László: *Írásminta*). Egy másik az alkotás, „az ihlet percé”-nek – évszázadokon át azonosképpen működő s megfejthetetlen – titkát firtatja. „Ifjúkoromban színész szerettem volna lenni / a szerepekből mára mi maradt? / Minden hősőmben én is benne voltam, / s ki mondja meg, hogy mennyi az »Arany« / Bolond Istókban, csalódott Toldiban / vagy...” (Gömöri György: *Arany János elgondolkodik*). Ezekben a sorokban Arany emléke nem *költői ürrűg* egy élmény megfogalmazására, több a nyelvi játék sziporkázásánál: az érzelmi-gondolati azonosulás ontológiai szintjére törekszik.

A lényeg, hogy él, él a Költő, s nem kötelező olvasmányként.

•

Ilyen hosszú, évszázados kacskaringók után érkezem el gondolatmenetem igazi céljához, amely az előzmények nélkül aligha volna érthető. Hiszen a figyelmes olvasó (ha botorkálásom a korszakok között nem fárasztotta el túlságosan) észrevehette: csupa olyan értelmező szólal meg itt, akik egymást ugyan csepülhetik korok fölött átkiabálva, a lényegre tekintve azonban összhangban zeng a kórus, szinte már gyanús egyetértésben: Arany emberi jellemét, költői nagyságát illetően. Az ilyen, bölcseségből fakadó egyetértés dermesztheti aztán rideg szoborrá a leginkább csodálatra méltó nagyságot is (mint láttunk erre példákat), amint az ideológia birtokolni kezdi az etikai-esztétikai minőséget.

A „képmutogatók” sorából hiányzik annyi disszonancia, amennyi a harmóniát fölerősítené, a szembeszegülés radikalizmusa, az *advocatus diaboli*.

Így válik hát jól láthatóvá, hogy a megszólalók sorából kimaradt a 19. század legvégéről Arany-nak és körének legindulatosabb kritikusa, Tolnai Lajos. Annak ellenére, hogy Móricz ír róla elismerő szavakat, Ady – jellemző módon – Arannyal szemben nagy újtónak tartja, s még Németh László is a Nyugat (meghatározó jelentőségű) elődei közé sorolja: számtalan kvázi-fikcionális történetében elhangzó lesújtó véleményét e helyt nem idézem. Minthogy épp Tolnaival (Arany nagykőrösi tanítványaival, Marosvásárhelynek nyugalmát feldúló lelkészével, másik híres tanárának, Mentovichnak egyházi főnökével) kapcsolatos az alább megidézendő sajtójegyzet, amely – korunk szellemére kivetítve – irodalomtörténeti eseményként is felfogható.

•

A marosvásárhelyi Népújság 2017. június 22-i számában véletlenül bukkantam egy írásra, mely az Arany-évforduló emlékidezéséhez csatlakozva a költő és a szalontai Rozvány család kapcsolatát kísérelte meg bemutatni, a közismert szakirodalomból ollóztatva. A publicisztika (több mint száz évvel ezelőtt Ambrus Zoltántól lényeglátón megfogalmazott⁷) sajátosságaiból adódó, elkerülhetetlenül egyszerűsítő módszertanára jellemzően: sok-sok évtized irodalomtudományi kutatásainak népszerűsítő formában elérhető eredményeit foglalja össze néhány iskolás mondatban: „...a Rozvány családnak a markáns szereplői nagy hatást tettek Arany János fantáziavilágára...” A publicista hasonlóképpen biztos tudás birtokában van a költő és tanítványa kapcsolatát, valamint a személyiségét érintő 150 éves toposzokat illetően: „Arany János és Rozvány Erzsébet kapcsolata a legszigorúbb erkölcsi normák szerint történt. Arany János [...] igen zárkózott, visszahúzódó, mintærkölcű ember volt.” És a közismert tények ilyen felelevenítése után következik a hírlapíró megrökönyödését kifejező és az újságolvasót halálra rémítő megállapítás: „Ezért tartom illúziórombolónak a Kortárs folyóirat 2004. 48. évfolyamának 11. számában megjelent Tolnai Lajos–Bekő István: *Egyszerű beszélyke a költőről* című apokrif írást, amelyben úgy jelenik meg Rozvány Erzsébet, mint Arany János szeretője!”

Mint irodalomtörténésznek tulajdonképpen örömmre szolgál ez a publicisztika, mert – tudomásom szerint – jóllehet kétségtelenül elutasító hangnemben: az egyetlen írásbeli, sajtóban megjelent reflexió az inkriminált Kortárs-közleményre. S mivel gyakorlatilag senki sem ismeri, annyit talán megérdemel, hogy a benne rejlő provokatív, mégis a nagy költő emléke előtt mélységesen tisztelgő irodalomtudományi szándékot ezúttal értelmezem.

Internethez, okostelefonhoz s az Ambrus Zoltán láttelele óta még inkább manipulált napisajtó cikkeinek terjedelméhez idomult olvasási kultúránk olykor akadályoz abban, hogy bonyolultabb szövegekben elmélyedjünk, így a publicista valószínűleg nem figyelte meg, hogy a folyóiratban közzétett korpusz három elkülönülő részből áll. Amire hivatkozik (s amit föltehetően sikerült végigolvasnia), az az első, egy kamaszos, tehát természetesen félreértésektől felnagyított „oknyomozó” történet, a Költő „láthatatlan” életét firtatja. Ennek az önálló beszélynek a szerzőjében a közzétevő egyáltalán nem olyan biztos, mint a publicista a maga megállapításaiban: a három, címmel-tördeléssel elkülönített, de egységes korpusz fölött két szerzői név olvasható, kérdőjellel. A korpusz második darabjág láthatóan nem ért el a gyorsolvasó tekintete, tehát ide másolom: Mentovich Ferenc: *A hamis világnézetéről*, amely egyértelműen leleplezi a hitelesség minden megtévesztő látszatával, tulajdonképpen okosan megszerkesztett, de szándékában demitizáló személyiségrajzot és történetet. Egészen furcsa módon: ez a vitairat, mely a Tolnai (vagy Bekő István) álnevű történet állításait cáfolja, bevezető és záró aktusában az egykori tanártárs egy teljes, Arany iránti soha nem múló barátságát kifejező költeményt is tartalmaz, amelyben el van rejtve az irodalomtörténetben feljegyzett három sor: „Zeng fel a bokrok közül: / Testem fáradt, szemeimre / Csendes álom nehezül.” Közismerten, tragikus mementóként, Mentovich (szó szerint) utolsó leheletével írt s jellemzően Aranyra emlékező, a lesújtó halál miatt befejezetlen verse volt ez. A vers többi része kihívó, de jó szándékú, provokatív játék: a befejezetlen költemény „rekonstrukciója”, és tisztelgés a nagy nemzedék előtt („Neked pedig öreg barát, / Nyújtom hitünk örök borát. / Levelet hozzád küldtem én. / [Csak próza volt, nem költemény..]”). A sok további önleleplező intertextust nem magyarázom, hiszen ott árválkodik a korpusz harmadik szövegegysége: *Magyarázat Tolnai Lajos és Mentovich Ferenc írásához*; ez minden kétséget kizáróan, metaszöveggént tárja fel és értelmezi mindazt a sok félreértést, amit aztán a szemfüles publicista egy elvetemült író csalásaként és történelemhamisításaként leplez le. Egyszerűbben: ez a harmadik szegmens *irodalomtudományi értelmezést* ad az előző két, *talált* vagy *kitalált* szövegnek.

A tulajdonképpeni történet, az elbeszélés címe gyanakvásra adhatna okot (s ezt el is árulja a *Magyarázat*): tudjuk, Arany egyik első, fiatalkori prózai publikációjára utal, ily módon azonnal afféle idézőjeles olvasási mód felé tereli a figyelmet. Stílusa megtévesztően emlékeztet az örökösen indulatos, történetmondását nemegyszer személyeskedő vádakkal, érzelmi kitorésekkel megszakító Tolnai Lajoséra, olyannyira, hogy kis fáradozással némely regényének és emlékiratának, *A sötét világnak* több mondata, párbeszéde szó szerint is felfedezhető. Ebből, gondolom, az is következik, hogy a *szöveg értelmezésének* főcsapását nem az Arannyal kapcsolatos elbeszélés jelentheti, hanem a Tolnai Lajos nevű *elbeszélő viszonyulása Aranyhoz* és rangos baráti köréhez. Mert ha ugyanis elfogadjuk szerzőként Tolnait, akkor megállapítható, hogy ő, aki többnyire nyílt sisakkal rohan ki a korszak valamennyi, személyes ellenségének tekintett kiválósága ellen, ezúttal egy alteregó mögé próbál rejtőzni (Bekő István), s ennek oka részben Mentovich szavaiból, részben az appendixnek tekinthető irodalomtörténeti magyarázatból derül ki: a költő titkait „leleplező” virtuális elbeszélésnek 1879-ben kellett volna megjelennie, mégpedig a Mentovich által is szerkesztett Erdélyi Figyelőben. Mentovich pedig, a költő leghívebb barátja, aligha egyezett volna bele olyan mű közlésébe, amely alaptalanul, illetve meghamisított tényekkel vádolja a nemzet idolját.

A „meghamisított” fogalomnál érdemes kissé elidőznünk, ugyanis az irodalomtörténet-írás mint tudomány és a szépirodalom mint esztétikai élmény, továbbá a szépirodalmi szöveg pusztán fikcionális (imaginárius térben megvalósuló) olvasata vagy tény- és ismeretközlő interpretációja közti konfrontáció kérdése vetődik fel.

Ami ugyanis a Tolnainak tulajdonított történetben olyannyira elijesztheti a rutinos és szakmai olvasókat is, az, hogy: az indulatos, következetesen és leplezetlenül elfogult elbeszélő olyan tényeket sorakoztat fel, amelyeknek valódiságát egyenként nem lehet kétségbe vonni, némelyik adat az Arany-kutatók szűkebb körén kívül is ismert. Ugyanakkor az elfogult, sérült lelkű, de ésszerűen kíváncsi és a maga sajátos módján nagyon intelligens kamasz (a mesélő, Tolnai Lajos vagy valaki más) olyan logikai rend szerint helyezi egymás mellé a tényeket (jelesül a Reviczkyvel s A Héttel in-

duló, lassan a nyugatosság felé elbillenő modernség fordulópontján), hogy azoknak együtteséből a – hosszú évtizedek kanonizációs eredményeként – idollá formált, rögzített és hagiográfiai aurával egyszerre etikai és nemzeti példaképpé dermedt Arany-szobor megrepeg a talapzatán.

Az Arany vétkeket firtató, Tolnai Lajosnak nevezett „irodalmi nyomozó” tehát a dokumentumokkal igazolható tények hosszú sorát illeszti egymás mellé, sajátos logikával (például): Arany Nagykőrösön többnyire „német” kabátban járt (ez volt neki); szakállát levágatta; az iskolai fegyelmi szabályzatot ő írta; iskolai, hivatalos célú önéletrajzában kihagyott bizonyos „kompromittáló” mozzanatokot, a Gyula-inak küldött változatban viszont ismét csak más hiányra figyelmeztet; pályázatot hirdetett meg, és a díjat valóban Szilády János és Hagymási (a későbbi Tolnai) Lajos között osztotta meg; Rozvány Erzsébet valóban a tanítványa volt, később verset írt hozzá. Az idézgetett versek is természetesen valódiak, és – éppen jelentésgazdagságuk révén – mondhatni, csupán ízlés és szándék szabja meg interpretációjuk irányát. Rozvány Erzsébet házassága rosszul sikerült, Berzsek ezredes sorsa tragikus volt, halála után is megmaradt Erzsébet és Aranyék közt a kapcsolat; mint ahogy az is igaz, hogy Arany költészetében nem találunk lírai-vallomások szerelmes verset, viszont a 19. század irodalmának legszebb (miként már korai életrajzíróitól is idéztem), az esztétikai szépet erotikummal feltöltő szerelmi jeleneit ábrázolta (nem ömlengett). Petőfi skandált Arany kertjében, Tomory Anasztáz szerencsége valószínű, a rác templombeli multság is, annak Jókai-féle leírása kötetekben olvasható.

Akkor hát mi az olvasó dilemmája? Az, hogy ugyanezekből a tényekből úgy 130 év alatt egy teljesen másfajta, a Tolnaiéval ellentétes, viszont a köztudatban ugyanolyan árnyalatlan Arany-kép alakult ki. Ami azt bizonyítja, hogy hajszálvékony mezsgye választja el az igazságot a hazugságtól, és az irodalmi műalkotástól még manapság is többet (mást) várunk, mint ami az eredendő hivatása: a játszó gyerek önfeledt lélekállapotára emlékeztető szellemi-esztétikai élmény, amely továbbgondolásra serkent.

Egyébként pedig a Tolnainak tulajdonított szöveg sem állítja, mint azt egyetlen marosvásárhelyi olvasója teszi, hogy „Arany János és tanítványa között szerelmi kapcsolat lett volna”, a leselkedő kamasz is csupán gyanakszik. A teljes korpusz pedig mint szépirodalmi igényű szöveg: semmit nem állít, sem igazat, sem hazugságot, „kvázi-ítéletet” hoz létre egy Arany Jánossal kapcsolatos történetre vonatkoztatva, s mint láttuk, a korpuszon belül Mentovich tételesen és szeretettől áthatva cáfolja az állítólagos Tolnai vádnak beillő állításait.

A Népújság irodalmár-publicistája pedig mindehhez felháborodással viszonyul: „...van egy minimális erkölcsi norma és történelmi hűség, amit egy írónak sem volna szabad átlépnie. Persze ez a nézet ...elavult, és ma már a művészet és irodalom szabados, és a teljes liberalizmust követeli magának! Visszatérve Tolnai Lajos–Bekő István *Egyszerű beszélgetés a Költőről* című, véleményem szerint *megengedhetetlen hamisításokat tartalmazó íráshoz*, elolvasásakor már sejtettem, hogy azt még Tolnai Lajos (a vitriolos tollú író) sem engedte volna meg magának, hogy megírja, hanem a Marosvásárhelyről Magyarországra telepedett irodalomtörténész, Szász László írta! Ebben segítséget is kértem a Kecskeméten élő Fűzi László irodalomtörténésztől, aki ezt válaszolta: »Kedves Barátom, más történeteket is ismerve, teljes biztonsággal mondom azt, hogy a szóban forgó írást Szász László írta.«”⁸

A személyemet földbe döngölő zsurnaliszta vádirata ellen nem illik védekezni. (Még akkor sem, ha az irodalomtörténész szakma magamra hagy.)⁹ Csak a beismerő vallomást kell megtennem: a „hamisítást” valóban én követtem el. A „vitacikk” tudatlanságból és felületességből adódó ellentmondásaira sem nekem kell figyelmeztetnem. A tetemre hívott „Marosvásárhelyről Magyarországra telepedett irodalomtörténész” egyebet nem tehet: irodalomtörténeti kitekintéssel próbálja értelmezni saját művét és a Költő valódi értékeit. (Így válik, kényszerűen, egy ismeretlen publicisztika és egy hasonlóképp ismeretlen Tolnai-apokrif, bizarr módon, mégis az irodalomtörténet – ugyancsak ismeretlen – eseményévé.) Próbálja értelmezni rögzült hajlamainkat, miszerint: hosszú évtizedek és egymással szemben álló ideológiák nyomán nem egy valódi, példázatos személyiséget, nem egy végtelenül gazdag életmű frissülő olvasatát, a benne foglalt értéket elevénítjük fel (ahhoz ugyanis folyton olvasni és gondolkodni kellene); hanem az eredendő értékeiktől megfosztott, egy szokásrendbe beépült *kultuszban* önmagunkat ünnepljük, a szobrot, amelyet mi, önmagunknak és harci monumentumként emelünk a másként ünneplőkkel szemben.

Avagy hát megfogalmazta-e azóta is valaki ennél pontosabban a hitbéli és a művészi igazság mibenlétét? „Győzz meg, hogy ami látszik, az való: / Akkor neved költő lesz, nem csaló [...] / Itt a különbség: hogy e látszatot / *Igaz* nélkül meg nem csinálhatod.”

JEGYZETEK

¹ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Szerepjátszás és költészet = Uő, „Minta a szőnyegen”. A műértelmezés esélyei*, Budapest, 1999, 68.

² SZÉKELY János, *Modus vivendi* [1982] = Uő, *A mítosz értelme. Esszék*, Kriterion, Bukarest, 1985, 51., 52., 53.

³ Uő, *Ars poetica* [1973] = Uő, *Egy rögeszme genezise*, Kriterion, Bukarest, 1978, 372.

⁴ Uő, *Találkozások G. G.-vel = A mítosz... i. m.*, 33.

⁵ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Szerepjátszás és költészet = Uő, „Minta a szőnyegen”. A műértelmezés esélyei*, Budapest, 1999, 74.

⁶ 24 karát. *Kortárs költők versei Arany János 200. évfordulójára*, szerk. Visy Beatrix, OSZK, Budapest, 2017.

⁷ „...a hírlapírás vadházasságra csábította az erkölcsösebb életre... hivatott irodalmat..., a hírlapirodalom felszította magába az irodalmat.” „Az újságnak életérdeke, hogy az olvasónak kedvében járjon. [...] Nem mondhat le a félig művelt vagy egészen műveletlen tömegről se. [...] Eredendő bűne az alkalmazkodásra való készség.” AMBRUS Zoltán, *Irodalom és újságírás [Szerda, 1906] = Esszépanoráma I*, s. a. r. KENYERES Zoltán, Szépirodalmi, Budapest, 1978, 10–14.

⁸ OLÁH-GÁL Róbert, *Arany János és a Rozvány család, Népújság (Marosvásárhely)*, 2017. november 11.

⁹ Tulajdonképpen ez a (nem, nem Arany habitusát imitáló...) panaszkodás is igazságtalan. Nyolc évvel a sajtóbeli publikálás után, az írás kötetbeli megjelenését szerkesztő és utószóban értelmező fiatal, tehetséges irodalomtörténész, Soltész Márton így vélekedik: „Irodalom és valóság, megírtság és megírhatóság határainak leg-sajátabb megvilágítása a kötetzáró Tolnai–Mentovich–Szász-szövegtriász. E remekbeszabott művészi triplacsalás már az első közlést vállaló Kortárs szerkesztőinek is komoly fejtörést okozott – főként a tartalomjegyzék összeállításakor. [...] Egyik honi periodikánk szerkesztői mégis félreértették, ... egzakt forrásközlésnek tekintették Szász polifonikus szövegművét. [...] Pedig... napnál világosabb, hogy e tercia éppoly... alkotó konstrukció, mint az előtte álló két pseudo-cikk...” SOLTÉSZ Márton, *Utószó = Szász László, Reánk kell bízni*, Kráter, Budapest, 2012, 378. – A szakmai tisztesség ezt az adalékot is megköveteli: a szöveg értelmezője abban az „iskolában” tanult, amelyben a szöveg szerzője is tanított; viszont kétségtelen és látható: a jó tanítvány hamar kinő az iskolából.

